

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету «Одеська юридична
академія» Міністерства освіти і науки України,
д.ю.н., проф. ГОЛУБЄВІЙ Неллі Юріївні

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри цивільного, нотаріального та
виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»
БУТА Іллі Олександровича на дисертацію КРАКАНА Руслана Олеговича на тему:
«Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження.

Дисертаційне дослідження Кракана Р. О. «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві», що подається на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, присвячене проблематиці, яка є беззаперечно актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Актуальність теми зумовлена значною кількістю справ проти України в Європейському суді з прав людини, пов'язаних із невиконанням або тривалим виконанням рішень національних судів. Усталена практика ЄСПЛ щодо застосування п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод однозначно виходить з того, що право на справедливий судовий розгляд охоплює не лише доступ до суду та отримання рішення, а й обов'язок держави забезпечити його реальне та своєчасне виконання. Відтак ефективний судовий контроль за виконанням судових рішень набуває значення важливого міжнародно-правового стандарту, дотримання якого Україна повинна забезпечити в контексті виконання взятих на себе конвенційних

зобов'язань. Національна стратегія розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 1218-р, прямо вказує на недосконалість існуючого механізму судового контролю за виконанням судових рішень як одну з ключових причин системної проблеми. Запровадження дієвого та ефективного судового контролю визначено стратегічним напрямом реформування чинного законодавства. Дисертаційне дослідження таким чином відповідає безпосередньому державному та суспільному запиту на наукове осмислення та вдосконалення відповідного інституту. І хоча законодавчі зміни поступово впроваджують нові елементи судового контролю, ця предметна сфера не є досконало врегульованою, адже залишаються значні категорії справ у яких оновлені інструменти судового контролю не були запроваджені.

Незважаючи на те що судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві вже перебував у полі зору правничої науки (зокрема, у дисертаційних дослідженнях І. В. Лимарь 2023 р. та І. В. Черненка 2026 р.), попередні дослідження залишали поза увагою або не розробляли в достатній мірі ряд принципово важливих аспектів, зокрема, превентивний (попередній) судовий контроль та його місце в системі судового захисту, доктринальне обґрунтування поділу судового контролю на попередній і наступний (подальший), а також питання взаємодії суду та органів та осіб, що здійснюють примусове виконання, в умовах воєнного стану. Ці прогалини визначають самостійну наукову цінність дослідження Р. О. Кракана та підтверджують доцільність його проведення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає науково-дослідному плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру» на 2021-2025 рр., що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного

університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини в людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266) та науково-дослідному плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивільний, нотаріальний та виконавчий процеси в період воєнних та поствоєнних трансформацій» на 2026-2030 роки, що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертаційне дослідження Кракана Р. О. є самостійно виконаною, логічно структурованою та змістовно завершеною науковою працею. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (208 найменувань) і додатків. Загальний обсяг роботи становить 191 сторінку, з яких основний текст - 161 сторінку, що відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

У вступі чітко сформульовано мету і завдання дослідження, визначено його об'єкт (суспільні відносини, що виникають у процесі примусового виконання судових рішень та здійснення судового контролю за ним) і предмет (судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві). Обґрунтовано актуальність теми, докладно описано методологічний інструментарій, науково-теоретичну та емпіричну бази дослідження. Виклад наукової новизни структуровано належним чином. Практична значимість підтверджена актами про впровадження наукових розробок у практичну діяльність Ради приватних виконавців Одеської області та Асоціації приватних виконавців України.

Перший розділ розкриває методологічні основи дослідження, стан наукового опрацювання проблематики та концепцію виконання судового рішення як завершальної стадії цивільного судочинства. Особливо слід відзначити підрозділ 1.2, який містить детальний критичний огляд стану наукового дослідження проблематики, в тому числі аналіз праць К. В. Гусарова, І. В. Лимарь та І. В. Черненка. Здобувач виявляє належну наукову самостійність, вказуючи на ті аспекти досліджуваного явища, які у попередніх роботах залишилися недостатньо розробленими: зокрема, «вузький» підхід до розуміння судового контролю в І. В. Лимарь та неврахування превентивного судового контролю у визначенні, запропонованому І. В. Черненком. Саме ці критичні спостереження стають відправною точкою для формулювання власних наукових позицій автора. У підрозділі 1.3 виконано ґрунтовний аналіз дискусії щодо правової природи виконавчого провадження, обстоюється концепція виконання судового рішення як завершальної стадії цивільного процесу, що формує теоретичне підґрунтя для дослідження судового контролю як невід'ємного елемента єдиного механізму судового захисту.

Другий розділ містить розгорнутий аналіз наукових підходів до розуміння правової природи судового контролю, що є передумовою для формулювання авторського визначення судового контролю за виконанням судових рішень .яке охоплює як попередній, так і наступний контроль, що відрізняє його від низки попередніх теоретичних розробок. Розділ розкриває зміст компетенції суду щодо здійснення контролю за виконанням судових рішень, дисертантом виокремлюються наступні функції суду із контролю за виконанням: контрольну, гарантійну, захисну, регулятивну, компенсаційну та виховну (дисциплінуючу). Такі узагальнення є самостійним науковим результатом.

Третій розділ є практикоорієнтованим та забезпечує перехід від теоретичних узагальнень до аналізу конкретних процесуальних механізмів і законодавчих пропозицій. Заслуговує на увагу оригінальний теоретичний висновок про те, що роз'яснення судового рішення судом, який його ухвалив, є різновидом превентивного судового контролю, адже це запобігає неналежному

тлумаченню змісту рішення виконавцем. Заслугує на увагу висвітлення проблематики взаємодії суду та органів і осіб, що здійснюють примусове виконання рішень, в умовах воєнного стану. Здобувач визначає чотири основні напрями вдосконалення системи виконання судових рішень у воєнний і поствоєнний час: діджиталізація документообігу, розширення соціальних гарантій виконавців у зонах бойових дій, відновлення архівів і баз даних виконавчих проваджень, а також формування електронної міжвідомчої взаємодії.

Висновки дисертаційного дослідження системно відображають результати та узгоджуються з поставленими завданнями. Сформульовані пропозиції щодо змін до чинного законодавства є конкретними і обґрунтованими. Робота характеризується належним рівнем наукової самостійності, достатньою кількістю публікацій (4 фахові статті, 3 тези конференцій), підтвердженою апробацією та практичним впровадженням результатів. Усе це дозволяє констатувати, що дисертаційне дослідження Р. О. Кракана є завершеним і повністю відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їх достовірності.

Наукові положення дисертаційного дослідження Р. О. Кракана відзначаються належним рівнем обґрунтованості, що досягається завдяки комплексному використанню методології наукових досліджень, широкій теоретичній базі та розгорнутому аналізу чинного законодавства і судової практики. Позиції дисертанта підкріплюється посиланням на відповідні норми ЦПК України та спеціального законодавства про виконавче провадження; правовими позиціями Верховного Суду, практикою ЄСПЛ у справах проти України, порівняльно-правовим аналізом відповідних інститутів в окремих країнах ЄС та документів Ради Європи.

Здобувач, спираючись на логічне тлумачення принципу обов'язковості судових рішень та принципу рівності сторін, переконливо доводить, що наявний

перелік категорій цивільних справ, у яких суд може зобов'язати боржника надати звіт про виконання рішення, суперечить засаді рівних гарантій для всіх стягувачів незалежно від категорії справи. Автор обґрунтовує наявність діалектичного зв'язку між принципами виконавчого провадження та принципами судового контролю, розмежовуючи спільні принципи (верховенство права, обов'язковість виконання рішень, законність, диспозитивність, справедливість і неупередженість, гласність і відкритість, розумність строків, пропорційність, забезпечення права на оскарження) та спеціальні (доступність правосуддя, незалежність суду, змагальність і рівність сторін, факультативність судового контролю).

Загалом наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження Кракана Р. О. є достатньо обґрунтованими, достовірними і характеризуються науковою новизною.

Наукова новизна отриманих результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Р. О. Кракана визначається тим, що воно є першою в українській процесуальній науці комплексною науковою розробкою, яка системно охоплює судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві з позиції єдиного юридичного механізму судового захисту права. Слід відзначити запропоноване обґрунтування системи переваг судового контролю порівняно з адміністративним і громадським контролем за діяльністю виконавців. Здобувач виокремлює чотири переваги: а) універсальність (охоплення будь-яких порушень прав сторін і боржників, включаючи ті, що не підпадають під компетенцію начальника відділу державної виконавчої служби); б) казуальний характер (орієнтованість на вирішення конкретної проблеми виконання, а не загального аудиту); в) владні повноваження суду скасовувати незаконні рішення виконавців; г) можливість формування Верховним Судом правових позицій для вирішення системних проблем правозастосування. Порівняльний аналіз, проведений у цій частині, є оригінальним і дозволяє чітко позиціонувати судовий контроль у системі інших видів нагляду за виконавчим провадженням.

Запропоноване дисертантом розуміння взаємодії суду та органів і осіб, що здійснюють примусове виконання рішень, як системи правових, організаційних та інформаційних зв'язків, спрямованих на забезпечення належного, повного та своєчасного виконання судових рішень, є новим підходом до систематизації відповідного інституту. Здобувач аргументовано виокремлює три аспекти цієї взаємодії: процесуальний (видача, виправлення та визнання виконавчих документів такими, що не підлягають виконанню, вирішення скарг), організаційний (функціональні зв'язки між судом і виконавчими органами) та контрольний.

Слід підтримати і тезу автора про доцільність персоніфікації відповідальності за невиконання рішення суду шляхом покладення її безпосередньо на керівника юридичної особи-боржника залежно від ступеня його вини, а не лише на юридичну особу загалом; обґрунтування необхідності запровадження електронної системи моніторингу виконання судових рішень для забезпечення своєчасного реагування на порушення у процесі виконання.

Оцінюючи в цілому наукову новизну дисертації Р. О. Кракана, слід констатувати, що вона проявляється і в інших положеннях. Здобувач не обмежується формальним відтворенням наявних позицій, а послідовно протиставляє власні висновки конкретним положенням попередніх досліджень. Зазначені результати відповідають вимогам до наукових досліджень у галузі процесуального права і становлять самостійний внесок у розвиток доктрини цивільного судочинства.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором.

Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист отримані автором самостійно. Чотири наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, включених до переліку МОН України, охоплюють ключові теоретичні підрозділи дисертації. У статті, опублікованій у співавторстві, визначено особистий внесок дисертанта, що релевантний тематиці дослідження. Апробаційні публікації у збірниках

матеріалів наукових конференцій і круглих столів у сукупності забезпечують відображення окремих питань дисертаційного дослідження. В сукупності публікації здобувача відповідають кількісним та якісним вимогам до апробації результатів дисертаційного дослідження, а їхня тематика достатньо повно відображає зміст і структуру дисертаційної роботи.

Практична і теоретична значимість отриманих результатів дисертаційного дослідження.

Теоретична і практична значимість результатів дисертаційного дослідження Кракана Р. О. на тему: «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві», визначається як внеском у розвиток доктрини цивільного процесуального права, так і безпосереднім впливом на правотворчу та правозастосовну діяльність. Дисертація формує теоретичне підґрунтя для подальших досліджень з проблематики виконання судових рішень та судового контролю у цій сфері.

У навчальному процесі результати дослідження впроваджені у викладання курсів «Виконавче провадження», «Цивільний процес» та «Сучасні проблеми цивільного процесуального права» тощо в Національному університеті «Одеська юридична академія». Сформульовані теоретичні положення і практичні рекомендації можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних посібників і практикумів із зазначених дисциплін.

Дискусійні положення та зауваження щодо результатів дослідження, які виносяться на захист.

Незважаючи на позитивну оцінку дисертаційного дослідження Кракана Р. О., все ж можна виділити окремі дискусійні положення, які могли би бути змістовно доопрацьовані чи доповнені з метою більш всебічного і повного висвітлення обраної тематики. Зокрема, варто звернути увагу на наступне:

1. ЦПК України передбачає порядок видачі виконавчого документа та його дублікату на виконання рішення суду, а також особливу процедуру звернення до виконання рішень третейських судів міжнародних комерційних арбітражів. Чи відносить здобувач видачу судом виконавчого листа на виконання судового

рішення (та дубліката виконавчого документа), а також процедуру видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу до заходів превентивного судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві? Якщо так, то чим обґрунтовується включення цих процесуальних дій до системи судового контролю, а не до самостійних судових проваджень із перевірки підстав для видачі виконавчого документа? Чи не свідчить цей факт про те, що екзекватура є не різновидом судового контролю за виконанням судового рішення, а самостійним видом судового провадження, що принципово відрізняється від контролю за діяльністю виконавців у вже відкритому виконавчому провадженні? І як у такому разі здобувач пропонує проводити межу між превентивним судовим контролем та суміжними судовими провадженнями, що передують відкриттю виконавчого провадження?

2. На сторінці 115 дисертації здобувач, проаналізувавши особливості укладення мирової угоди на стадії примусового виконання судового рішення, формулює висновок про доцільність законодавчого закріплення судового контролю за результатами примирення учасників виконавчого провадження. Проте чинна ст. 434 ЦПК України вже містить механізм судового контролю за мировою угодою, укладеною у процесі виконання: суд затверджує мирову угоду лише за умови, що її умови не суперечать закону та не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб, а у разі невідповідності цим вимогам постановляє ухвалу про відмову у затвердженні. Таким чином, судовий контроль за результатами примирення сторін виконавчого провадження вже існує як елемент чинного процесуального законодавства.

Оскільки висновки не містять сформульованих законодавчих пропозицій в цій частині, доцільно буде пояснити: у чому конкретно полягає недостатність наявного механізму ст. 434 ЦПК України і який саме додатковий або відмінний за змістом вид судового контролю за результатами примирення пропонується законодавчо врегулювати?

3. Дискусійним є проміжний висновок дисертанта, сформульований із посиланням на практику Верховного Суду у справі №569/13160/20 (с. 124), відповідно до якого до скарг, якими ініціюється початок провадження у справі на дії виконавця, застосовуються загальні положення позовного провадження, у тому числі залишення скарги без руху, якщо є для цього підстави, а не її повернення. Висновок здобувача є частково правильним, проте вимагає суттєвого уточнення: Верховний Суд у наведеній правовій позиції, прямо зазначає, що судовий контроль - це «окремий вид судового провадження, який передбачає окремий процесуальний режим розгляду справ», тому Верховний Суд визнав помилковим повернення скарги судом першої інстанції на підставі ст. 183 ЦПК України, оскільки вказана процесуальна норма не стосується та не регулює питання подачі саме скарги на рішення, дії чи бездіяльність виконавця щодо виконання судового рішення, а стосується заяв з процесуальних питань. Тобто Верховний Суд не ототожнює ці два провадження, а лише допускає субсидіарне застосування окремих норм позовного провадження. Однак у наведеному дисертантом випадку спеціальною нормою є ч. 5 ст. 488 ЦПК України (в редакції Закону № 4094-IX від 21.11.2024 р.), за якою наслідком недодержання вимог щодо форми і змісту скарги є її повернення, а не залишення без руху.

Однак висловлені зауваження відображають складність досліджених проблем, та мають дискусійний характер, не знижуючи загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Кракана Р. О., та можуть бути уточнені у подальших наукових дослідженнях.

Висновок.

Дисертація КРАКАНА Руслана Олеговича на тему: «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації,

затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31 травня 2019 р. № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – КРАКАН Руслан Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального
та виконавчого процесу Національного
університету «Одеська юридична академія»

Ілля БУТ